

عوامل موثر بر شکل‌گیری شبکه‌های مهاجرتی در تهران. مطالعه موردی:

رامش‌های‌های مقیم تهران

سیدعباس رجایی^{۱*}، بهمن صحنه^۲

^۱استادیار دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، ^۲استادیار گروه جغرافیای دانشگاه گلستان

تاریخ دریافت: ۹۳/۳/۲۱؛ تاریخ پذیرش: ۹۴/۳/۱۹

چکیده

مهاجرت ممکن است برای رهایی از مشکلات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مبدا به دلایل گوناگون دوام یافته و به شکل یک چرخه، مهاجرت‌های بعدی را سبب گردد. این امر موجب افزایش منافع حاصل از مهاجرت و کاهش هزینه‌های آن می‌گردد. تحقیق حاضر دسته‌ای از مهاجران روستای رامشه (توابع شهرستان اصفهان) به تهران و سکونت در این شهر را مطالعه کرده و در پی آن است تا علل تمرکز و شکل‌گیری این شبکه مهاجرت را بررسی کند. روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی بوده و از تکنیک پرسش‌نامه استفاده شده است. یافته‌های از طریق آماره Anova به بررسی تفاوت بین گروه‌ها پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد تمرکز این مهاجران در تهران به دلیل حفظ روابط قوی و مستحکم بین مهاجران بوده که از این جمله می‌توان به روابط می‌توان به ارتباط گسترده این مهاجران با مبدأ، شرکت در مراسم‌های جشن و عزاداری‌های سایر مهاجران و روستا، شرکت در مراسم مذهبی حسینیه، مشارکت در انجمن خیریه میثاق، کمک به سایر مهاجران در یافتن شغل و کمک به اسکان آنها در مقصد و همچنین ازدواج‌های درون شبکه‌ای که سبب استحکام هر چه بیشتر روابط آنها گردیده است، اشاره کرد. مجموعه این عوامل سبب شده است تا این دسته از مهاجران از حدود یک قرن از ورود خود به تهران همچنان روابط خود با زادگاه و سایر مهاجران را حفظ کنند.

واژه‌های کلیدی: مهاجرت، مهاجرت روستایی - شهری، سرمایه اجتماعی، شبکه‌های مهاجرت.

مقدمه

است که در پاسخ به تغییرات ساختاری در جوامع دریافت کننده و فرستنده اتفاق می‌افتد. مهاجران اولیه به جایی می‌روند که در آنجا بتوانند سلامتی و راحتی در زندگی را به دست آورند. به هر حال، روابط میان فردی بین مهاجران و غیر مهاجران و بین خود مهاجران منجر به توسعه شبکه اجتماعی و تکرار مهاجرت می‌گردد. روابط اجتماعی و انتقال اطلاعات نیز مزید بر علت است. در این میان شکل‌گیری فعالیت‌های مشابه و به نوعی فعالیت‌های راسته‌ای در شهرها و به خصوص در ایران در اثر عوامل متعدد شکل گرفته که یکی از مهمترین آنها مهاجرت و وارد شدن دسته‌ای مهاجر هم مبدا به این فعالیت‌ها و در انحصار گرفتن آن فعالیت سبب ایجاد چنین اشتغال‌هایی می‌گردد.

مهاجرت پدیده‌ای اجتماعی است که جهان امروز از گذشته با آن مواجه بوده و در تحقیقات و ادبیات گذشته سیر و تحولی عظیم را پشت سر گذاشته است. دیدگاه‌های متفاوت در این زمینه، تحلیل‌های متفاوتی را از مهاجرت ارائه می‌کنند. این تحلیل‌ها چه مثبت و چه منفی بیشتر تاکید خود را بر اثرات مهاجرت بر مبدا و مقصد قرار داده‌اند؛ اما در ادبیات تحقیق بررسی‌های زیادی در زمینه مهاجرت وجود دارد که مهاجرت را از دیدگاه سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی و شبکه‌های مهاجرت بررسی می‌کند. در این دسته از تحقیقات این عقیده وجود دارد که مهاجرت فرآیندی

شخصی به شخص دیگر و از منطقه‌ای به منطقه‌ای دیگر کاملاً متفاوت است زیرا مهاجران را طیف گسترده‌ای از افراد تشکیل می‌دهند که دارای زمینه‌های متفاوتی برای مهاجرت هستند و توجه به مدل‌های نظری و تجربی مرتبط با مهاجرت‌های روستا به شهر امری ضروری در جهت درک بهتر الگوی رفتاری مهاجران است (طاهرخانی، ۱۳۷۹: ۱). رهیافت شبکه اجتماعی به مهاجرت به عنوان فرآیند جمعی پویا می‌نگرد. این فرآیند بین شبکه‌های اجتماعی یا ارتباطات درون فردی همانند خویشاوندی، دوستی و جامعه سازماندهی می‌شود. به عقیده مسی^۱ (۱۹۸۷) شش اصل اساسی که به روابط بین مهاجرت

و شبکه‌های اجتماعی معنا می‌بخشد عبارتند از:

- ۱- تغییر ساختاری^۲، ۲- مهاجرت توده‌ای^۳، ۳- راهبرد خانواده^۴، ۴- فرایند خود پایدار^۵، ۵- اسکان^۶، ۶- مهاجران برگشتی^۷.

خلاصه‌ای از این شش اصل اساسی این است که مهاجرت فرایندی است که در پاسخ به تغییرات ساختاری در جوامع دریافت کننده و فرستنده اتفاق می‌افتد. مهاجران اولیه به نواحی‌ای حرکت می‌کنند که بتوانند در آنجا سلامتی و راحتی در زندگی را به دست بیاورند. به هر حال روابط میان فردی بین مهاجران و غیر مهاجران و بین خود مهاجران منجر به توسعه شبکه اجتماعی و تکرار مهاجرت می‌گردد. روابط اجتماعی و انتقال اطلاعات، مهاجرت را بیشتر می‌کند. برخی خانواده‌ها مهاجرت را با راهبردهای اقتصادی خانواده ترکیب کرده‌اند (Massey and et al., 1987: 53).

شبکه اجتماعی: شبکه اجتماعی را می‌توان مجموعه‌ای از افراد یا سازمان‌ها یا مجموعه‌های دیگر اجتماعی دانست که از طریق روابط اجتماعی مانند

ارتباط مهاجران به عواملی بستگی دارد که برخی از آنها عبارتند از: حجم مهاجرت، جریان وجوه ارسالی (به مبدا) و ویژگی افرادی که در مهاجرت مشارکت دارند. مهاجرانی که از روستای خود بازدید می‌کنند و کسانی که تماس خود با خانواده‌های ماندگار در روستا را حفظ کرده‌اند ممکن است اندیشه‌های جدیدی را به زادگاه خود برگردانند. بررسی‌هایی وجود دارد که تحول فنی در روستاها را به پویایی مهاجران بازگشتی نسبت می‌دهد، زیرا آنها پول و دانش فنی و تجربه لازم را برای فنون مختلف تولیدی به روستای خود منتقل می‌کنند. آنها همچنین ممکن است از مهارت‌هایی که برای رفع تنگناهای تحول فنی لازم است، برخوردار باشند. مهارت‌های مکانیکی و دیگر دانش‌های فنی از این جمله هستند (اوبرای، ۱۳۷۰: ۱۰۷). در ایران بسیاری از اثرات و پیامدهای مثبت یا منفی مهاجرت روستایی شهری مورد مطالعه قرار گرفته است (مستوفی الممالکی، ۱۳۷۶؛ حیدری، ۱۳۷۸؛ ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۰؛ نوریان، ۱۳۸۰). اما این مطالعات به بررسی مهاجران ساکن و کم و کیف اقامت آنها در شهر و همچنین روابط آنها در مقصد نپرداخته است؛ اگر چه در دو سال اخیر این موضوع در چند مقاله و پایان‌نامه مورد بررسی قرار گرفته اما عمدتاً بر تاثیر مهاجران بر مبدا تاکید شده است و شبکه مهاجران در شهر چندان مورد بررسی قرار نگرفته است (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ شاهچراغ، ۱۳۸۷؛ قاسمی، ۱۳۸۸؛ حمایت خواه، ۱۳۸۸). بر این اساس تحقیق حاضر با بررسی یک اجتماع از مهاجران روستایی در کلانشهر تهران به دنبال آن است تا عوامل تأثیر گذار بر حفظ روابط آنها در مقصد را درک نموده و برای این پرسش اساسی که چه عواملی در شکل‌گیری این شبکه مهاجرتی در تهران دخیل بوده است، پاسخ درخور و مناسبی ارائه کند.

مبانی نظری

اگر چه عوامل اقتصادی و غیر اقتصادی به‌طور هماهنگ در ایجاد انگیزه برای مهاجرت‌های روستا به شهر موثر هستند اما بی تردید در فرآیند تصمیم‌گیری برای مهاجرت، به‌طور نسبی عوامل تأثیر گذار از

- 1- Massey
- 2- Structural Transformation
- 3- Mass Migration
- 4- Family strategy
- 5- Self – sustaining process
- 6- Settlement
- 7- Return Migration

دوستی، همکاری بودن یا تبادل اطلاعات با یکدیگر مرتبط می‌شوند. بدین ترتیب، شبکه اجتماعی، الگویی ارتباطی است که مردم را به هم متصل می‌کند و یا پیوندهایی است که افراد را با گروه‌هایی از مردم مرتبط می‌سازد (شارع‌پور، ۱۳۸۶: ۱۷۱). بر طبق رهیافت سرمایه اجتماعی شبکه‌های مهاجرت مجموعه‌ای از روابط بین افراد است که مهاجران، مهاجران قبلی و غیر مهاجران را در مبداء و مقصد به واسطه روابطی همچون خویشاوندی^۱، دوستی و هم‌محلی بودن به هم وصل می‌کند (Massey, 1993: 448). سرمایه اجتماعی مهاجران شامل منابع اطلاعاتی یا کمک‌های فردی‌ای می‌باشد که از طریق مهاجران اولیه به وسیله پیوندهای اجتماعی (مانند پیوندهای خانوادگی) در اختیار مهاجران بالقوه قرار می‌گیرد و موجب می‌شود تا هزینه و خطر مهاجرت کاهش یابد (Garip, 2007: 11).

دیدگاه شبکه‌ای در سرمایه اجتماعی بر اهمیت روابط افقی و عمودی بین مردم در قالب انجمن‌ها و گروه‌های اجتماعی تاکید دارد. سازوکار تاثیر نظام شبکه‌ای بدین‌صورت است که افراد تازه وارد به فرهنگ جدید برای کسب اعتبار و حمایت اجتماعی به خانواده، دوستان و آشنایان خود متوسل می‌شوند و سپس برای دسترسی به سرمایه‌های اجتماعی وسیع‌تر به منابع گروهی متوسل می‌شوند و از این طریق شبکه‌ای بین درون گروه و بیرون گروه ایجاد می‌کنند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که دیدگاه شبکه‌ای، سرمایه اجتماعی را در قالب سرمایه اجتماعی درون گروهی و برون‌گروهی معرفی می‌کند (اونق، ۱۳۸۴: ۲۸). این شبکه‌های اجتماعی که گاست و استام^۲ (۱۹۹۳) آن را حمایت از مهاجرت نامیده‌اند شامل شبکه‌هایی از تعهدات متقابل است که مهاجران را به طرف خود می‌کشد. بنابراین مهاجران جدید می‌توانند سرمایه اجتماعی را در شبکه‌های اجتماعی در اسکان و یافتن شغل در نواحی مقصد به کار گیرند. به عبارت دیگر، اضافه شدن تعدادی مهاجر جدید،

3- Massy and Spinoza

4- Lee and Roseman

5- Either

6- Grieco

7- Carrington and Detragiache

1- Kinship

2- Guest and Stamm

احتمالاً آسان‌یاب‌تری دست می‌یابند. به‌طور خلاصه، این رویکرد گویای آن است که داشتن ارتباط‌های غیررسمی در مناطق دیگر می‌تواند در شکل‌گیری تمایل افراد و احتمالاً در تصمیم‌گیری برای رسیدن به آن موثر واقع شود (ارشاد و حزب‌اوی، ۱۳۸۴: ۱۱۳).

پاتنام^۲ معتقد است که مردم می‌توانند شبکه‌های اجتماعی را بازسازی کنند اما بالاترین اساس برای سرمایه اجتماعی خانواده است (Putnam, 1995: 73). دلیل اصلی این امر این است که خانواده برای افراد حمایت، تسلی، احساس تعلق، هویت و یکسری از توقعات را فراهم می‌کند که در برگشت، مردم را در اعتماد به همدیگر قادر می‌سازد (Fukuyama, 1995: 80). علاوه بر این، خانواده نه تنها در سرمایه اجتماعی بلکه در سرمایه انسانی و فیزیکی نیز مشارکت می‌کند (Coleman, 1990: 95-120). حال آنکه سرمایه اجتماعی از روابط بین اعضای خانواده تشکیل شده و سرمایه فیزیکی شامل منابع خانواده مانند ثروت یا درآمد خانواده است و سرمایه انسانی سطوح آموزشی را که خانواده برای اعضا فراهم می‌کند نشان می‌دهد (Bealieu and Mulkey, 1995: 241).

مهاجرت یک تصمیم خانوادگی است تا یک نیت فردی. خانواده به‌عنوان یک کل تصمیم می‌گیرد که اعضای خانواده مهاجرت کنند یا نه. در کشورهای کمتر توسعه‌یافته خانواده‌های گسترده عناصر مرکزی در شبکه‌های مهاجران هستند که سه جزء اساسی از مهاجرت‌های شهری روستایی را ترویج می‌دهند (۱) مهاجرت موقت مردان روستایی که دیگر اعضای خانواده خود را ترک می‌کنند. (۲) مهاجرت خانواده که همه خانواده به نواحی شهری رفته و از مهاجران برگشتی به مبدا پیروی می‌کنند (۳) مهاجران همیشگی که خانواده شهری را بنیان می‌گذارند (Gilbert and Gugler, 1982: 73). پژوهش مولان و همکاران^۳ (۱۹۸۸) اهمیت تأثیرات خانواده بر مهاجرت را به وسیله نقش خانوارها در اشتغال مهاجران نشان داد که این عملکرد به عنوان بقاء خانوار یا استراتژی انطباق در بین کسانی که به

مسکن برای غیر مهاجران در زادگاه می‌فرستند، (۲) مهاجران قبلی به مهاجران تازه وارد در یافتن شغل و مسکن کمک می‌کنند و (۳) مهاجران قبلی هزینه سازگاری با محیط جدید را کاهش می‌دهند (Fuller et al., 1990: 534-562).

مردم پی در پی روابط خود را با یکدیگر تقویت می‌کنند خصوصاً گروهی که نزدیک به هم زندگی می‌کنند. بنابراین مردمی که در یک جا رشد یافته و زندگی می‌کنند روابط خود را بیشتر استحکام می‌بخشند مطالعه سرمایه اجتماعی در آمریکا بوسیله هافرس و دیگران^۱ (۱۹۹۵) شواهدی را در تأیید این بحثها نشان می‌دهد. آنها دریافتند که مهاجرت دسترسی به سرمایه اجتماعی را کاهش می‌دهد. دور شدن از جایی که شخص رشد یافته سرمایه اجتماعی را از هم می‌پاشد. به این دلیل که دسترسی به حمایت خانواده کاهش می‌یابد. بنابراین شخص نیاز به سرمایه و ساخت جدیدی از ذخیره سرمایه اجتماعی در جامعه جدید دارد (Hofferth and Iceland, 1998: 79-102). شبکه‌های مهاجر، مهاجرت را به چندین روش آسان‌تر می‌نماید: تماس با مهاجران به افراد نشان می‌دهد که آنها در جایی دیگر از محل اقامت جاری‌شان، ممکن است از رفاه بیشتری برخوردار باشند.

شبکه‌های مهاجر، هزینه‌های مسافرتی را به وسیله به دست آوردن اطلاعات درباره راه‌های ایمن و ارزان یا راه‌های قاچاق کاهش می‌دهد. به‌طوری‌که اگر مهاجران به محیطی وارد شوند که مردم آنجا به زبان آنها صحبت می‌کنند در آن صورت از نگرانی‌های ناشی از ورود به محل نا آشنا کاسته شده و از طرد آنها جلوگیری می‌شود. شبکه‌های مهاجر با کمک کردن به افراد در پیدا کردن شغل، منافع مورد انتظار مهاجرت را می‌افزاید. بالاخره اینکه شبکه‌های مهاجر به کاهش هزینه‌های زندگی مهاجر جدید کمک می‌کند (Curran and Rivero-Fuentes, 2003: 290).

در واقع، ارتباطها و تماس‌های حاصل از این گونه شبکه‌ها، نوعی سرمایه اجتماعی به شمار می‌آید که افراد به وسیله آن به موقعیت‌های شغلی بهتر و

2- Putnam

3- Mullan et al.

1- Hafferth et al.

نواحی صرفاً کشاورزی، شهر و شهرک‌ها متمایل به شرکت در چرخه‌های مهاجرت هستند. همچنین در تایلند تحقیق فیندلی^۳ (۱۹۹۳) نشان داد که ۲۷ درصد از مهاجران بانکوک تکرار کننده مهاجرت هستند که بین روستا و نواحی شهری در اغلب اوقات در حرکت هستند (Goldstein, 1993: 47-54). با توجه به ادبیات موضوع می‌توان گفت تحولات جمعیتی و مهاجرت‌های روستایی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران در مقایسه با آنچه در دنیای پیشرفته اتفاق افتاده است، تفاوت‌های اساسی داشته و دلایل آن‌ها متفاوت می‌باشد؛ زیرا روند مهاجرت و جابه‌جایی در روستاهای کشورهای جنوب با روندهای مهاجرتی در کشورهای صنعتی تفاوت‌های اساسی دارد. در کشورهای جنوب مهاجرت روستاییان ناشی از مسائل حاد و لاینحل اقتصادی است و مهاجرت به منظور دست‌یابی به شرایط زندگی بهتر صورت می‌پذیرد (سعیدی، ۱۳۸۶: ۹۰). مهاجرت در کشور ما نیز اگر چه نتیجه مشکلات اقتصادی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک است و در طی دهه‌های گذشته اثرات آن بر پیکره جامعه شهری کاملاً مشهود است اما روند مهاجرت و اثرات مثبت و منفی آن در حال حاضر به واسطه استقرار مهاجران در شهرها و شکل‌گیری شبکه مهاجرت در شهرها نسبت به گذشته تغییر کرده است. از این رو در این مقاله از دیدگاه شبکه‌های اجتماعی از جمله شبکه‌های مهاجرتی به موضوع مهاجرت نگریسته شده است تا بتوان مهمترین عوامل تکرار چرخه مهاجرت در این شبکه‌ها مورد بررسی قرار گیرد.

روش تحقیق

روش انجام این تحقیق توصیفی-تحلیلی است؛ در این تحقیق به بررسی یک جامعه مهاجر پرداخته شده و عوامل اصلی تأثیرگذار بر حفظ روابط آنها در مرکز از طریق روش‌های میدانی، مصاحبه و تکمیل پرسشنامه از ۵۰۰ مهاجر راننده‌های ساکن در تهران (صرف نظر از نسل اول یا دوم بودن آنها) با مکانیسم تصادفی، مورد

شبکه‌های مهاجرت دسترسی دارند وجود دارد (De Jong et al., 1996: 319-416). اما زنان سرپرست نسبت به مردان سرپرست بیشتر به مهاجرت توجه دارند. مطالعات بر روی مهاجران مکزیکی نشان می‌دهد که سرپرستان خانوار با تعداد بالایی از افراد تحت تکفل متمایل به تکرار مهاجرت هستند (Zahniser, 1999: 1350-1380). مطالعه‌ای به وسیله مسی و اسپینوزا (۱۹۹۷) درباره مطالعه مهاجرت مکزیکی‌ها نشان داد که مهاجرت مکزیکی‌ها به واسطه سرمایه اجتماعی و روابط نزدیک در نواحی مقصد بسیار مستحکم شده است (Massey and Espinosa, 1997: 939-999). همچنین شواهد نشان می‌دهد که بیشتر روستاییان اطلاعات در مورد فرصت‌های شغلی و شیوه‌های زندگی شهری را از مهاجران قبلی و مهاجران برگشتی کسب می‌کنند (Gilbert and Gogler, 1982: 61). چاپمن و پروثرو^۱ (۱۹۸۵) می‌گویند که مهاجرت ممکن است چرخه‌ای بوده و این چرخه یک بار و یا در بیشتر اوقات بین روستا و شهر تکرار شود یا بر عکس بین شهر و روستا. کلارک^۲ (۱۹۸۹) شرح داد که یک مهاجرت چرخه‌ای به دلیل حفظ شبکه‌های روستایی و تعهدات متقابل رخ می‌دهد و ممکن است در شهر انجام نشود. مهاجرت روستایی - شهری ممکن است ارزش‌های سنتی از جمله، عادات و آداب و رسوم، عرف و سنت و رفتارها در زندگی شهری را تغییر ندهد. بنابراین، مهاجران ممکن است که به جامعه روستایی برگشته و دوباره مهاجرت کنند؛ نکته مهم این است که آنها ممکن است به مهاجرت پی در پی دست بزنند زیرا اعضای خانواده و بستگانشان هنوز در روستاها باقی مانده‌اند. این چرخه مهاجرت، در چرخش خود روابط اجتماعی بین مهاجران و خانواده را حفظ و همچنین ارتباط قوی بین نواحی شهری و روستایی را ایجاد می‌کند (Palen, 1997: 87).

الگوی مهاجرت چرخه‌ای در کشورهای آسیای جنوب شرقی رایج است. پژوهش لاک (۲۰۰۰) نشان داد که مهاجران ویتنامی به ویژه مهاجران فصلی بین

1- Chapman and Prothero

2- Clark

3- Findley

بررسی قرار گرفت. طبق برآوردها حدود ۱۲۰۰۰ نفر (مهاجران نسل اول و نسل‌های بعدی) در شهر تهران هستند که از این تعداد حدود ۴ درصد به‌عنوان نمونه انتخاب شد. براساس تجربیات و مبانی نظری تحقیق، شاخص‌ها و متغیرهای زیر در جامعه مورد مطالعه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. این شاخص‌ها و متغیرها در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱: شاخص‌ها و متغیرهای مورد استفاده در تحقیق

متغیرها	معرف‌ها
۱- روابط اجتماعی ناشی از شغل ۲- روابط اجتماعی ناشی از محل سکونت	فعالیت و اسکان
۱- روابط خویشاوندی مهاجران در تهران ۲- روابط مهاجر با سایر مهاجران در تهران ^۱ ۳- ارتباطات مهاجر با روستا (شامل ارتباطات خویشاوندی، شرکت در مراسم عروسی و سوگواری، مسافرت‌های نوروزی)	شبکه‌های مهاجرتی
۱- شرکت در مراسم مذهبی حسینییه رامش‌های ۲- شرکت در جلسات عمومی حسینییه (جلسات غیر از جلسات مذهبی) ۳- همکاری با انجمن میثاق ۴- عضویت و همکاری با قرض‌الحسنه	مشارکت‌های غیر رسمی ^۲

در این تحقیق شبکه مهاجرتی با ۵ گویه مشخص شده است. برای محاسبه نمره شبکه مهاجرت از روش زیر استفاده شده است^۳

$$F = 5 \text{ (تعداد گویه‌ها)}$$

$$\text{Min} = 5 \times 1 = 5 \text{ (حداقل امتیاز)}$$

$$\text{Max} = 5 \times 4 = 20 \text{ (حداکثر امتیاز)}$$

$$R = \text{Max} - \text{Min} = 15 \text{ (دامنه تغییرات)}$$

$$K = 4 \text{ (تعداد طبقات)}$$

$$I = \frac{R}{K} \cong 4 \text{ (فاصله طبقات)}$$

جدول ۲: رتبه‌بندی میزان تمایل به مهاجرت

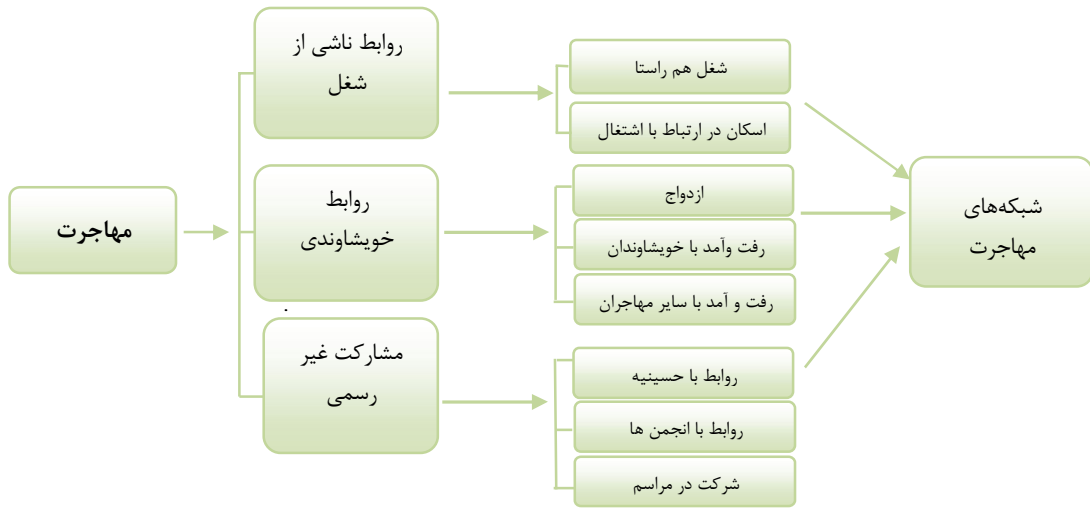
فاصله طبقات	سطح شبکه مهاجرت
۵ - ۹	خیلی کم
۹ - ۱۳	کم
۱۳ - ۱۷	زیاد
۱۷ - ۲۰	خیلی زیاد

در این تحقیق جهت بررسی میزان تاثیر متغیرهای فوق از آزمون‌های آماری موجود در بسته نرم‌افزاری SPSS کمک گرفته شد.

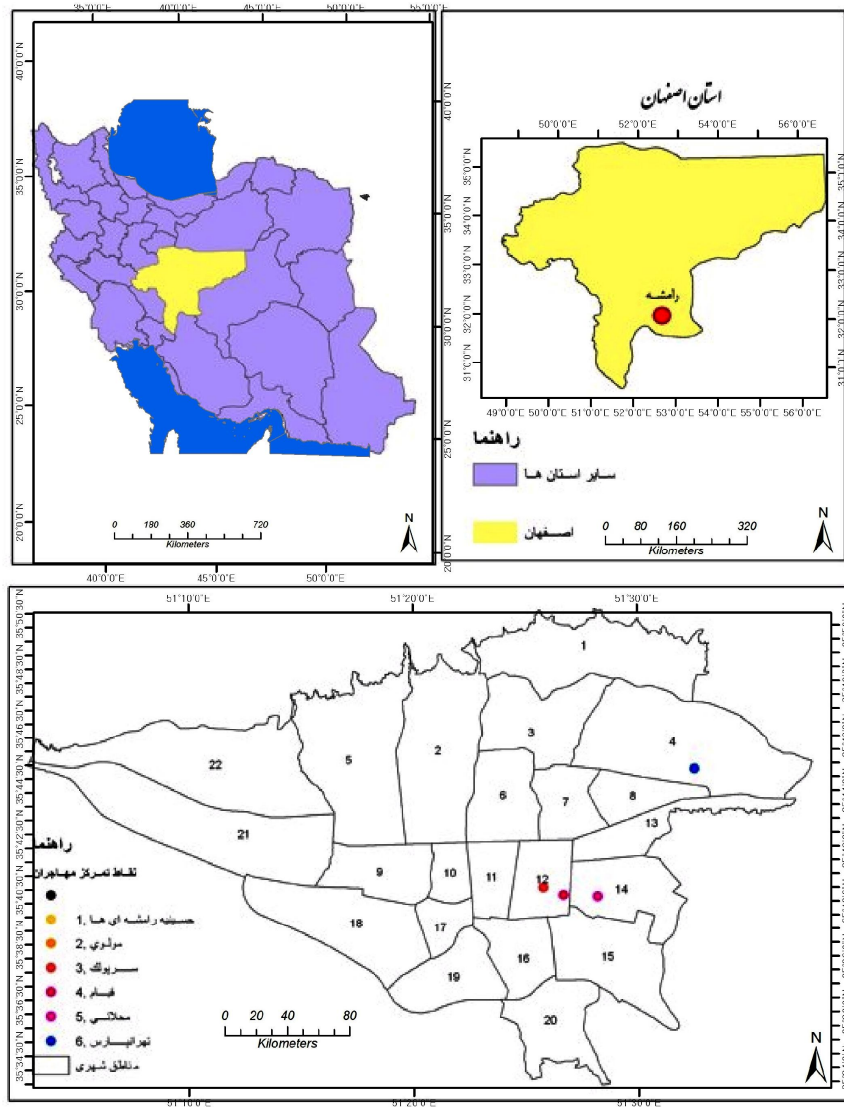
۱- این نوع روابط شامل روابط اجتماعی و روابط شغلی مهاجران است.

۲- از آنجا هیات‌های مذهبی و حسینییه و تشکل‌هایی مانند میثاق به عنوان انجمن یا NGO به ثبت نرسیده است و غیر رسمی هستند شرکت در این مراسم هم به‌عنوان مشارکت غیر رسمی در نظر گرفته شده است.

۳- این روش برای بررسی سایر معرف‌های از این دست نیز مورد استفاده قرار گرفته است.

شکل ۱: مدل تحلیلی پژوهش

نقشه ۱: موقعیت مبدا و مقصد مهاجران رانشه‌ای

موقعیت و شرایط کلی جامعه مورد بررسی:

رامشه‌ای‌های مقیم تهران مهاجرانی هستند که از روستای رامشه از توابع شهرستان اصفهان، بخش جرقویه علیا به تهران مهاجرت کرده‌اند و در چند نقطه از شهر تهران در طی چند دهه استقرار یافته و به فعالیت مشغول شده‌اند. موقعیت مهاجران در تهران و موقعیت مبدا مهاجران نشان داده شده است (شکل ۱).

سابقه و روند مهاجرت در جامعه مورد مطالعه را می‌توان طی ۵ دوره به شرح زیر تقسیم نمود:

- سال‌های ۱۳۲۰ و قبل از آن: در این دوره مهاجرت اندک، فصلی و عمدتاً انفرادی و توسط مردان بوده است. مهاجرت‌های شکل گرفته در این سال‌ها مبتنی بر مهاجرت کارگران فصلی و با مقصد متنوع از جمله آباده، شیراز، شهرضا، اصفهان و به صورت محدود به تهران بوده است و تخصص‌های آنان یعنی کشاورزی و ساختمان باعث شده که در همین راستا در شهرهای مقصد مشغول به کار شوند.

- سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۴۵: مشخصه اصلی مهاجرت در این دوره مهاجرت خانوادگی به مقصد تهران بوده است و مهم‌ترین مسئله اسکان دائم است؛ به عبارت دیگر تغییر وضعیت از مهاجرت فصلی به مهاجرت دائم؛ اما با وجود مشکلات حمل و نقل ناشی از عدم توسعه راه‌های ارتباطی کشور ارتباط این مهاجران با روستا قطع نمی‌گردید و آنها حداقل سالی یک بار به روستا بر می‌گشتند. اسکان دائم در تهران با خرید منازل در این شهر آغاز و سبب شد مهاجران به تشکیل اولین نهاد اقدام کنند. آنها هیئتی را در تهران جهت عزاداری در ایام محرم و صفر به نام هیات عزاداری حضرت ابوالفضل رامشه‌ای‌ها تاسیس کردند.

- سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۷: در این دوره با تشدید مهاجرت‌ها در اثر افزایش جمعیت در روستا، نظام ارباب، خوش‌نشینان روستا را مجبور به مهاجرت کرد. مهاجران بیشتر به پیروی از مهاجران قبلی، تهران را مقصد اصلی خود قرار می‌دهند و به خویشاوندان و اعضای خانواده می‌پیوندند. به همین جهت در کوچه‌ای به نام حمام گلشن (شهید بالاگرد فعلی) در محله سیروس که محل مهاجران قبلی بود جمع

شدند. هیئت عزاداری آنها در این دوره شکل منسجم به خود گرفته و مکانی با نام حسینیه رامشه‌ای‌ها در محله حمام گلشن بنیان گذاشتند. در این دوران مهاجران وارد فعالیت‌های مربوط به خرید، فروش و تولید مواد اولیه صنایع ساخت وسایل پلاستیکی می‌شوند.

- ۱۳۵۷ تاکنون: این دوره نقطه عطفی در مهاجرت‌های این روستا به شمار می‌رود زیرا مهاجران به صورت گسترده، در شکل خانوادگی و انفرادی اقدام به مهاجرت می‌کنند، به طوری که در این دوره با تخلیه نیروی جوان در روستا مواجه هستیم. این مهاجران عمدتاً تهران را مقصد خود قرار داده‌اند به طوری که تعداد آنها در تهران به حدود ۱۲ هزار نفر می‌رسد. این دوره اوج مهاجرت رامشه‌ای‌ها به تهران بوده است. رامشه‌ای‌ها با اشتغال عمده در زمینه مواد پلاستیک با اکثریت ۸۰ درصد در منطقه ۱۲ تهران ساکن هستند و با تشکیل یک بازار فعالیت‌های دفتری خود را متمرکز کرده‌اند.

در دهه‌های اخیر با توجه به فرسودگی بافت در محله سیروس بخش اعظم مهاجران ساکن در این محله از آنجا خارج و تا حدود زیادی در برخی محلات اطراف ساکن شده‌اند. همچنین دفاتر فعالیتی آنها نیز تا حدود زیادی تمرکز خود را از دست داده است. مهاجرت در این روستا به دلیل عوامل متعدد و مرتبط در جهت رفع نیازها و فرصت کار و اشتغال صورت گرفته است. همچنین این مهاجرت‌ها تحت تاثیر روابط اجتماعی و یک شبکه قوی اجتماعی است که مهاجران در شهر را با ساکنان روستا در ارتباطی قوی قرار داده است و مهاجران بالقوه را به مهاجرانی که در شهرهای مقصد هستند وصل می‌کند. این روابط در روستاها تحت تاثیر چند عامل در دهه‌های بعد از انقلاب تقویت گردیده و باعث تشدید مهاجرت از این دهستان به شهر و به خصوص تهران گردیده است. این عوامل عبارتند از:

- بهبود وضعیت مالی مهاجران و مراجعات پیاپی به روستا از طرف دیگر باعث شد تا برخی از مردم

یافته‌های تحقیق

ترکیب سنی و جنسی جامعه نمونه

بر اساس پرسش‌نامه‌های تکمیلی ۸۷ درصد از جامعه نمونه را مردان و ۱۳ درصد از آن را زنان تشکیل داده‌اند. در جدول ۳ ترکیب سنی این جمعیت به تفکیک محلات مشخص شده است.

محل اسکان مهاجران دهستان در تهران با وجود تغییر در طی چند سال گذشته، در چند محله تهران تمرکز دارد. این محله‌ها عبارتند از: محله سیروس اولین محل اسکان دائمی مهاجران که هم اکنون نیز مهاجران روستا در این محله ساکن هستند. محله قیام دومین نقطه تمرکز، اتوبان آهنگ و محلاتی سومین و تهران‌پارس چهارمین محل تمرکز آنهاست. اگر چه این مهاجران نسبت به گذشته پراکنده شده‌اند اما به دو دلیل پراکندگی آنها تاثیر زیادی در ارتباطات آنها نداشته است اولاً فعالیت‌های هم روستا که ارتباطات شغلی را ایجاد می‌کند و منجر به ارتباطات روزمره گردیده است ثانیاً تاسیس حسینیه و تشکیل صندوق قرض‌الحسنه در تهران که سبب انسجام مهاجران شده و حفظ ارتباطات آنها شده است. محل سکونت و درصد مهاجران اسکان یافته در این محلات به تفکیک در جدول ذیل ارائه شده است.

روستاها به جهت کسب موقعیت درآمدی بهتر به شهر مهاجرت نمایند.

- روابط اجتماعی قوی در تهران، تشکیل حسینیه در هر دو گروه از مهاجران، فعالیت‌های هم روستا (مواد پلاستیک، کارگاه‌های جاروی دستی و حلبی سازی) و ازدواج‌های درون‌گروهی باعث شد تا روابط آنها قطع نشود و این ارتباطات، آنها را به‌طور مستمر به روستا وصل کند. اقدامات مهاجران در جهت تشکیل نهادها و انجمن‌ها عبارت بوده است از: تاسیس حسینیه رانشه‌های مقیم تهران، صندوق قرض‌الحسنه باب الحوائج، انجمن میثاق (جهت رفع مشکلات همشهریان و سایر مردم خصوصاً مشکلات مالی آنان) و مجله میثاق. مهاجران رانشه‌ای با همکاری این حسینیه و در طی انتخابات شورای شهر تهران ائتلافی با عنوان ائتلاف میثاق تشکیل داده و نامزدهایی را معرفی کردند.

اشتغال مهاجران در تهران شامل فعالیت در زمینه خرید و فروش مواد پلاستیک و تولیدات پلاستیک است؛ به طوری یک بازار در کوچه سرپولک تهران توسط رانشه‌ای‌ها تشکیل شده است. در منطقه تهرانپارس نیز مهاجران دفاتر خرید و فروش و تعدادی از کارگاه‌های تولید نایلون و نایلکس را متمرکز کرده‌اند. حدود ۷۰ درصد از مهاجران دهستان به این فعالیت‌ها مشغول هستند (رضوانی و رجایی، ۱۳۸۶: ۱۶۶).

جدول ۳: ترکیب سنی و جنسی جمعیت

محل زندگی	تعداد ساکن	کمتر از ۲۵ سال	۲۵ تا ۴۰ سال	۴۰ تا ۶۰ سال	۶۰ سال و بیشتر
مولوی	۲۱۷	۳۵	۷۶	۴۸	۵۸
محلاتی	۱۳۰	۴۵	۳۹	۳۱	۱۵
تهرانپارس	۹۰	۲۰	۴۸	۱۵	۷
سایر	۶۳	۱۲	۳۲	۹	۱۰
جمع	۵۰۰	۱۱۲	۱۹۵	۱۰۳	۹۰

جدول ۴: محل زندگی و وضعیت اشتغال جامعه نمونه رانشه‌ای در تهران

محل زندگی	تعداد ساکن	درصد	تشابه شغلی		عدم تشابه	
			تعداد	درصد	تعداد	درصد
مولوی	۲۱۷	۴۳/۴	۱۹۷	۹۰/۸	۲۰	۹/۲
محلاتی	۱۳۰	۲۶/۶	۱۱۷	۹۰	۱۳	۱۰
تهرانپارس	۹۰	۱۸	۶۱	۶۷/۸	۲۹	۳۲/۲
سایر	۶۳	۱۲	۷	۱۱/۱	۵۶	۸۸/۹
جمع	۵۰۰	۱۰۰	۳۸۲	۷۶/۴	۱۱۸	۲۳/۶

منبع: یافته‌های نگارندگان (جمع: ۵۰۰ درصد: ۱۰۰)

برای شناخت رابطه بین شبکه مهاجرت (به‌عنوان متغیر وابسته) با محل سکونت پاسخگویان (به‌عنوان متغیر مستقل اسمی چهار وجهی) از روش تحلیل واریانس یک طرفه (ANOVA) استفاده شده است. خلاصه یافته‌های آزمون در جدول ۴ آورده شده است. مطابق با جدول، مهاجرانی که محل سکونت‌شان در سه محله مولوی، محلاتی و تهران‌پارس بوده است سطح شبکه مهاجرتی آنها گسترده‌تر بوده و ارتباط آنها با شبکه مهاجرتی در ارتباط با محل سکونت آنها قرار دارد و با توجه به سطح معناداری می‌توان نتیجه گرفت که این ارتباط تصادفی نبوده است. برای

شناخت رابطه بین شبکه مهاجرت (به‌عنوان متغیر وابسته) با شباهت شغلی (به‌عنوان متغیر مستقل دو وجهی) از آزمون T استفاده شده است. خلاصه یافته‌های آزمون در جدول ۵ آورده شده است. مطابق با جدول، سطح شبکه مهاجرتی فرد با شباهت شغلی او در ارتباط است. ۷۶/۴ درصد از مهاجران شباهت شغلی داشته و ۲۳/۶ درصد شغلی شبیه به سایر مهاجران نداشته‌اند. در این ارتباط با احتمال ۹۹ درصد می‌توان گفت که شباهت شغلی و داشتن شغلی هم راستای سایر مهاجران با سطح شبکه مهاجرتی در مقصد دارای ارتباط است.

جدول ۵: آزمون تفاوت میانگین سطح شبکه مهاجرتی بر حسب محل زندگی جامعه رانشه‌ای در تهران

منطقه سکونت	مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	مقدار (F)	سطح معنی‌داری
مولوی	۲۱۷	۲/۷	۰/۴۱۹	۹۲/۰۶	۰,۰۰۱
محلاتی	۱۳۰	۲/۷	۰/۴۹۵		
تهرانپارس	۹۰	۲/۵	۰/۴۳۲		
سایر	۶۳	۱/۶	۰/۵۸۵		

منبع: یافته‌های نگارندگان (جمع: ۵۰۰ درصد: ۱۰۰)

جدول ۶: آزمون تفاوت میانگین سطح شبکه مهاجرتی بر حسب شباهت شغلی جامعه نمونه رانشه‌ای در تهران

شباهت شغلی	مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	مقدار (F)	سطح معنی‌داری
بلی	۳۸۲	۲/۶	۰/۴۶۵	۱۰۰/۰۲	۰,۰۰۱
خیر	۱۱۸	۲/۲	۰/۷۶۷		

منبع: یافته‌های نگارندگان (جمع: ۵۰۰ درصد: ۱۰۰)

ارتباط مهاجران با مبدا: با توجه به آنچه در مبانی نظری شرح داده شد ارتباط مهاجران با مبدا و ارتباط با ساکنان روستا در شکل‌گیری شبکه مهاجرت و تکرار شبکه مهاجران تأثیرگذار هستند. مهاجران با مراجعات منظم خود به مبدا، نه تنها با ساکنان روستا، خویشاوندان و اعضای خانواده خود ارتباط برقرار می‌کنند بلکه با دیگر مهاجران که به روستا مراجعت می‌کنند در ارتباط هستند. ارتباط با مبدا سبب استحکام روابط آنها در مقصد می‌گردد. از طرفی استمرار روابط با مبدا شبکه مهاجرت را تقویت و

زمینه را برای مهاجرت سایرین هموارتر می‌سازد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که با تغییر محل سکونت ارتباط با روستا نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد به‌طوری که بالاترین ارتباط را در ساکنان مولوی و محلاتی و سپس تهرانپارس و کمترین را در سایر مناطق مشاهده می‌کنیم. همان‌طور که در جدول (۶) ملاحظه می‌شود در بین ساکنان مولوی و محلاتی ارتباطات هفتگی نیز وجود دارد اما در تهرانپارس و سایر مناطق ارتباطات سالانه بیشتر است؛ یعنی مهاجران ساکن در آنجا فقط سالی یک‌بار به روستا مراجعه می‌کنند.

جدول ۷: میزان مراجعات جامعه نمونه مهاجران راننده‌های به روستای مبدا

روابط سالانه		روابط فصلی		روابط ماهانه		روابط هفتگی		محل سکونت
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۵/۵	۱۲	۷۵/۵	۱۷۰	۱۱/۵	۲۵	۴/۶	۱۲	مولوی
۱۷/۶	۲۳	۶۹/۲	۹۰	۱۱/۵	۱۵	۲۰	۲	محلاتی
۴۴/۵	۴۰	۵۵/۵	۵۰	۰	۰	۰	۰	تهرانپارس
۷۲/۱	۴۶	۲۶/۹	۱۷	۲۶/۷	۴	۰	۰	سایر

منبع: یافته‌های نگارندگان (جمع: ۵۰۰؛ درصد: ۱۰۰)

جدول ۸- همبستگی بین سطح شبکه مهاجرت و روابط مهاجران راننده‌های با مبدا

جمع	میزان رابطه با مبدا								سطح شبکه مهاجرت
	خیلی زیاد		زیاد		کم		خیلی کم		
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲۳	۰	۰	۰/۸	۱	۲۶/۸	۱۱	۲۶/۸	۱۱	خیلی کم
۹۰	۳/۶	۱۰	۲۳/۸	۲۹	۴۸/۲	۲۷	۵۸/۵	۲۴	کم
۳۵۵	۸۵/۱	۲۳۹	۷۵/۴	۹۲	۳۲/۱	۱۸	۱۴/۶	۶	زیاد
۳۲	۱۱/۴	۳۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	بسیار زیاد
۵۰۰	۱۰۰	۲۸۱	۱۰۰	۱۲۲	۱۰۰	۵۶	۱۰۰	۴۱	جمع

(Sig=۰/۰۰۰ Pearson Correlation=0.618**, N= ۵۰۰)

تشکیل حسینی، صندوق قرض‌الحسنه و انجمنی به نام میثاق کرده‌اند. ارتباط با این نهادها در اصل ارتباط با سایر مهاجران است زیرا اداره کنندگان این نهادها از مهاجران بوده و اقدام به تشکیل جلساتی در ضمن برگزاری مراسم دعا، عزاداری ماه‌های محرم و صفر، مراسم ختم متوفیان مهاجر ساکنان روستا و جشن‌ها می‌کنند. از همه مهم‌تر جلسات عمومی است که موضوعات آن یا در ارتباط با روستا و یا مهاجران ساکن در شهر است. این نهادها و به نوعی مشارکت در این نهادها سبب می‌گردد تا روابط مهاجران با همدیگر بیشتر گردد.

بین میزان رابطه با مبدا و سطح شبکه مهاجرتی همبستگی قوی و مثبت وجود دارد^۱. این همبستگی در سطح معناداری ۰/۰۱ معنادار بوده، بنابراین با احتمال ۹۹ درصد می‌توان گفت که هر اندازه سطح شبکه مهاجرتی فرد در تهران بیشتر باشد میزان ارتباط او با مبدا بیشتر است. چنانچه در جدول (۷) ملاحظه می‌شود، با افزایش سطح شبکه مهاجرتی در تهران میزان ارتباط او با مبدا نیز افزایش می‌یابد، به طوری که در سطح شبکه مهاجرتی کم، میزان ارتباط با مبدا نیز کم است. بیشترین سطح شبکه در ارتباط زیاد با مبدا مشاهده شده است.

مشارکت‌های غیر رسمی مهاجر: همان‌طور که پیش از این بیان شد مهاجران در تهران اقدام به

۱- برای نشان دادن شدت و ضعف همبستگی، تقسیمات متفاوتی وجود دارد. در این بررسی از دسته‌بندی زیر استفاده شده است: I زیر ۰/۲ = همبستگی ضعیف، I بین ۰/۲-۰/۴ = همبستگی متوسط، I بین ۰/۴-۰/۷ = همبستگی قوی و I بالای ۰/۷ = همبستگی بسیار قوی.

جدول ۹: ارتباط مهاجران با نهادهای غیر رسمی و تأثیر آن بر روابط آنها در مقصد در بین جامعه نمونه رامشه‌ای

روابط مهاجران		تأثیر خیلی کم		تأثیر کم		تأثیر زیاد		تأثیر بسیار زیاد		کل	
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۵۶	۱۱/۲	۵۵	۱۱	۱۵۴	۳۰/۸	۲۳۵	۴۷	۵۰۰	۱۰۰		
۱۱۳	۲۲/۶	۱۰۶	۲۱/۲	۹۴	۱۸/۸	۱۸۴	۳۶/۸	۵۰۰	۱۰۰		
۶۲	۱۲/۴	۵۷	۱۱/۴	۱۶۱	۳۲/۲	۲۲۰	۴۴	۵۰۰	۱۰۰		

منبع: یافته‌های نگارندگان: (جمع: ۵۰۰؛ درصد: ۱۰۰)

جدول ۱۰: همبستگی بین سطح شبکه مهاجرت و روابط مهاجران با مبدا در جامعه نمونه رامشه‌ای

جمع	مشارکت غیر رسمی								سطح شبکه مهاجرت
	خیلی زیاد		زیاد		کم		خیلی کم		
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۲۳	۰	۰	۰	۰	۴/۷	۶	۳۴	۱۷	خیلی کم
۹۰	۲	۱	۱۵	۴۱	۱۸/۹	۲۴	۴۸	۲۴	کم
۳۵۵	۷۹/۶	۳۹	۷۹/۹	۲۱۹	۶۹/۳	۸۸	۱۸	۹	زیاد
۳۲	۱۸/۴	۹	۵/۱	۱۴	۷/۱	۹	۰	۰	بسیار زیاد
۵۰۰	۱۰۰	۴۹	۱۰۰	۲۷۴	۱۰۰	۱۲۷	۱۰۰	۵۰	جمع

(Sig = ۰/۰۰۰ Pearson Correlation=0.465**, N= ۵۰۰)

قرار می‌دهد. بدین سبب مهاجران سعی می‌کنند مقاصد را انتخاب کنند که در آن خویشاوند، آشنا و یا دوستی داشته باشند زیرا آنها به مهاجرین کمک خواهند کرد تا در مقصد مکان و شغلی برای خود دست و پا کنند. همان‌طور که در جدول (۱۰) مشاهده می‌شود همه مهاجران در مقصد، بستگان و آشنایانی داشته‌اند. برخی مهاجران تنها آشنایان و دوستان اما برخی اعضای خانواده و بستگان درجه یک (عمو، دایی، خاله،...) در مقصد داشته‌اند. از تعداد ۵۰۰ مهاجر مورد بررسی ۲۸۹ مهاجر دارای بستگان درجه یک و اعضای از خانواده بوده و ۲۱۱ نفر نیز دارای خویشاوند و آشنایانی در تهران بوده‌اند. فاصله گرفتن مهاجران از شبکه ارتباط مستقیمی با وجود خویشاندان نزدیک و آشنایان در مقصد دارد و مهاجرانی که دارای بستگان درجه یک و یا اعضای خانواده هستند در جایی سکونت دارند که تمرکز مهاجران بیشتر است.

بین میزان مشارکت غیر رسمی مهاجران و سطح شبکه مهاجرتی همبستگی قوی مثبت وجود دارد. این همبستگی در سطح معنی‌داری ۰/۰۱ معنی‌دار بوده، بنابراین با احتمال ۹۹ درصد می‌توان گفت که با توجه به میزان همبستگی و سطح معنی‌داری، هر قدر سطح شبکه مهاجرتی فرد در تهران بیشتر باشد میزان ارتباط او با نهادهای غیر رسمی بیشتر است. همان‌طور که مشاهده می‌شود (جدول ۹) ارتباط بیشتر مهاجران با نهادها سطح شبکه مهاجرتی فرد نیز گسترده‌تر می‌شود.

روابط خویشاوندی مهاجران: در مطالعاتی که بر چگونگی انتخاب مقصد توسط مهاجرین متمرکز است، ارتباط با اقوام و دوستان به عنوان مهمترین مکانیزمی که افراد به وسیله آن مقاصد بالقوه را می‌شناسند، مورد توجه قرار گرفته است. زیرا وجود اقوام یا دوستان در شهر اطلاعاتی از مقصد را در اختیار مهاجران بالقوه

جدول ۱۱: وضعیت مهاجران از نظر خویشاوند و آشنایان در مرکز در بین مهاجران نمونه راننده‌های

محل زندگی	تعداد ساکن	درصد	دارای اعضای خانواده در مقصد (برادر یا خواهر و بستگان درجه یک)		خویشاوندان دوست و آشنایان	
			تعداد	درصد	تعداد	درصد
مولوی	۲۱۷	۴۳/۴	۱۱۷	۴۰/۵	۱۰۰	۴۷/۴
محلاتی	۱۳۰	۲۶	۷۸	۲۷	۵۲	۲۴/۶
تهرانپارس	۹۰	۱۸	۵۲	۱۸	۳۸	۱۸
سایر	۶۳	۱۲/۶	۴۲	۱۴/۵	۲۱	۱۰
جمع	۵۰۰	۱۰۰	۲۸۹	۱۰۰	۲۱۱	۱۰۰

منبع: یافته‌های نگارندگان (جمع: ۵۰۰ درصد: ۱۰۰)

جدول ۱۲: همبستگی بین سطح شبکه مهاجرت و روابط خویشاوندی در بین جامعه نمونه راننده‌های

جمع	روابط خویشاوندی								سطح شبکه مهاجرت
	خیلی زیاد		زیاد		کم		خیلی کم		
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۲۳	۰	۰	۰/۴	۱	۹/۲	۶	۴۳/۲	۱۶	خیلی کم
۹۰	۷/۱	۱۲	۱۷/۹	۴۱	۳۶/۹	۲۴	۳۵/۱	۱۳	کم
۳۵۵	۷۴/۶	۱۲۶	۸۱/۲	۱۸۶	۵۳/۸	۳۵	۲۱/۶	۸	زیاد
۳۲	۱۸/۳	۳۱	۰/۴	۱	۰	۰	۰	۰	بسیار زیاد
۵۰۰	۱۰۰	۱۶۹	۱۰۰	۲۲۹	۱۰۰	۶۵	۱۰۰	۳۷	جمع

(Sig = ۰/۰۰۰ Pearson Correlation=0.559**, N= ۵۰۰)

شهر، پیدا کردن شغل و حتی فرهنگ زندگی در شهر برای تازه واردان سردرگمی ایجاد می‌کند اما ارتباط با سایر مهاجران این مشکلات را کاهش داده و شروع زندگی در شهر را سرعت می‌بخشد. در جامعه مورد مطالعه این نوع کمک‌ها مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که بین روابط مهاجران و تأمین این گونه تدارکات برای اسکان مهاجران در مقصد رابطه معنادار وجود دارد؛ همان طور که مشاهده می‌شود روابط مهاجران در مقصد متأثر از روابط آنها هنگام مهاجرت است زیرا مهاجران قبلی با تدارک این امکانات مهاجران را در درون خود پذیرفته و پایه ارتباطات بعدی را استوار می‌سازند. مهاجران در برخی موارد تازه واردها را تا یافتن مسکن و شغل جدید در منازل خود نگه می‌دارند و حتی آنها را وارد فعالیت خود کرده تا مهاجر بتواند آموزش‌های در زمینه فعالیت، از آنان فرا بگیرد؛ به طوری که در جامعه مورد مطالعه بسیاری از مهاجران در هنگام ورود خود به مقصد برای سایر مهاجران کار کرده و به قولی شاگرد آنها بوده‌اند.

بین سطح شبکه مهاجرت با میزان روابط خویشاوندی همبستگی مثبت و قوی وجود دارد. به طوری که در جدول مشاهده می‌شود، هر چه روابط خویشاوندی شخص مهاجر بیشتر است میزان ارتباط او با شبکه مهاجرت بیشتر است و یا به عبارتی سطح شبکه مهاجرتی فرد گسترده‌تر است. همبستگی در سطح معناداری ۰/۰۱ معنادار بوده، بنابراین با احتمال ۹۹ درصد می‌توان این همبستگی را تایید کرد.

روابط مهاجران و کمک‌های آنها به همدیگر: مهاجران اغلب به محلی مهاجرت می‌کنند که در آن زندگی راحت‌تری را نسبت به مبدا داشته باشند. عواملی دیگر نیز در تعیین مقاصد دخالت دارند از جمله این عوامل وجود آشنایان یا مهاجران قبلی در شهر مقصد است زیرا این مهاجران می‌توانند کمک‌هایی از قبیل تأمین مسکن، یافتن شغل، کمک‌های مالی و... را برای مهاجر فراهم کنند؛ ارتباط مهاجر سبب می‌گردد تا در داخل گروه مهاجران راحت‌تر به اهداف خود دست یابد. تأمین مسکن در

جدول ۱۳: ارتباط مهاجران و کمک آنها به مهاجران جدید در اسکان در بین جامعه نمونه رامشاهی

سطح معناداری	Chi-Square	تأثیر بسیار زیاد		تأثیر زیاد		تأثیر کم		تأثیر خیلی کم		دیدگاه مهاجران
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۰/۰۰۰۱	۱۲۲	۱۲۳	۲۴/۶	۲۱۶	۴۳/۲	۸۱	۱۶	۱۶	۸۰	یافتن خانه
۰/۰۰۰۱	۱۱۶	۲۳۸	۴۷/۶	۱۶۰	۳۲	۳۹	۱۲/۶	۶۳	۶۳	کمک در اسکان مهاجر
۰/۰۰۰۱	۹۱	۱۹۷	۳۹/۴	۱۶۰	۳۲	۶۷	۱۵/۲	۷۶	۷۶	کمک مالی

منبع: یافته‌های نگارندگان (جمع: ۵۰۰ درصد: ۱۰۰)

جدول ۱۴: ازدواج مهاجران در قبل و بعد از مهاجرت در جامعه نمونه رامشاهی‌ها

ازدواج با غریبه‌ها		ازدواج با مهاجران روستا		ازدواج فرزندان با ساکنان روستا		ازدواج بعد از مهاجرت		ازدواج قبل از مهاجرت	
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱/۶	۸	۱۵/۲	۷۶	۱۱/۴	۵۷	۳۴	۱۷۰	۳۷/۸	۱۸۹

منبع: یافته‌های نگارندگان (جمع: ۵۰۰ درصد: ۱۰۰)

نتیجه‌گیری

و از طرفی انحصار فعالیت سبب می‌گردد تا مهاجران نیروی کار مورد نیاز خود را از بستگان و آشنایان داخل روستا فراهم کنند. در ضمن موقعیت شغلی مناسب مهاجران خود سبب جذب سایر مهاجران می‌گردد.

نهادهای غیر رسمی: مهاجران با تشکیل نهادهای غیر رسمی از جمله حسینیه‌ها، صندوق قرض‌الحسنه و انجمن‌های خیریه و با ایجاد رابطه با این نهادها شبکه اجتماعی خود را قوی‌تر کرده‌اند. به طوری که مهاجرانی که با این نهادها ارتباط دارند، روابط بیشتری نیز با سایر مهاجران در تهران داشته‌اند. صندوق قرض‌الحسنه و انجمن میثاق با رفع مشکلات مالی مهاجران به نوعی تضمین برای آنها محسوب می‌گردد زیرا آنها می‌دانند در صورت انتخاب تهران به عنوان مقصد به غیر از کمک خویشاوندان و دوستان می‌توانند بر کمک این نهادها نیز حساب کنند.

ارتباط خویشاوندی: بستگان کمک‌های اساسی به مهاجرین می‌کنند؛ آنها سازگاری مهاجران را با زندگی شهری تسهیل می‌کنند؛ در برخی موارد مهاجران را تا یافتن شغل جدید و سرپناه نزد خود نگه می‌دارند و راهنمایی‌های آنها بسیاری از هزینه‌های سفر را کاهش می‌دهد. مهاجران رامشاهی نیز این ارتباطات را در مقصد قطع نکرده، آشنایان و دوستان را عاملی مهم در انتخاب مقصد می‌دانند.

مهاجرت روستا- شهری به دلیل عوامل متعدد و مرتبط، در جهت رفع نیازها و فرصت کار و اشتغال صورت گرفته است؛ همچنین این مهاجرت‌ها تحت تأثیر روابط اجتماعی و یک شبکه قوی اجتماعی است که قویاً مهاجران در شهر را با ساکنان روستا در ارتباط قرار داده است و مهاجران بالقوه را به مهاجرانی که در شهرهای مقصد هستند وصل می‌کند این روابط در شهرها تحت چند عامل تقویت شده و منجر به شکل‌گیری یک جامعه کوچک همگن در شهرها می‌گردد و یک شبکه را تشکیل می‌دهد. روابط گسترده بر تقویت این شبکه‌ها منجر شده و این عامل خود افراد مستعد به مهاجرت را به مهاجرت تشویق می‌کند. در جامعه مورد مطالعه همان‌طور که بیان شد روند مهاجرت از دهه‌های ۳۰ تا حال حاضر ادامه داشته است اما آنچه این مهاجرت را برجسته ساخته روابط این مهاجران در شهر مقصد و ارتباط آنها با مقصد بوده است به طوری که در حال حاضر حدود ۶۰ درصد از آنها در یک منطقه ساکن بوده و به خوبی همدیگر را می‌شناسند و با هم ارتباط دارند که این ارتباطات برخاسته از چند دلیل عمده می‌باشد.

نوع فعالیت: فعالیت هم راستا در مقصد سبب می‌گردد تا روابط مهاجران از یک رابطه خویشاوندی به یک رابطه شغلی که روزانه و مستمر است تبدیل گردد

آنجا که روابط مهاجران با مبدا و سایر مهاجران به واسطه شبکه گسترده ارتباطات آنها قطع نمی‌گردد مهاجران تازه وارد بدون برنامه و حمایت به شهرها وارد نشده و عمدتاً هنگام ورود دارای کار و محل اسکان هستند و از کمک سایر مهاجران بهره‌مند می‌گردند.

اگر چه مطالعاتی در گذشته بر روی اثرات مهاجران انجام شده است اما این مطالعات بر نقش مهاجران در توسعه و عمران زادگاه خود تمرکز داشته و شرایط اجتماعی و جغرافیایی مهاجران در مقصد را کمتر مورد توجه قرار داده‌اند. در چند سال اخیر مطالعاتی در زمینه وجوه ارسالی و نقش مهاجران در توسعه و عمران نواحی انجام شده (دیدگاه‌های مثبت به مهاجرت) اما این مطالعه سعی داشت تا دلایل شکل‌گیری شبکه مهاجرتی که خود از عوامل موثر در تقویت نقش مهاجران در توسعه مبدا آنهاست را مورد توجه قرار دهد.

منابع

۱. ابراهیم‌زاده، عیسی. ۱۳۸۰. مهاجرت‌های روستایی و علل پیامد آن نمونه: استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال شانزدهم، شماره ۱، صفحات ۶۷-۱۴۴.
۲. ارشاد، فرهنگ و عزیز حزب‌اوی. ۱۳۸۴. بررسی برخی انگیزه‌های تمایل به برون‌کوچی از شهر اهواز، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۲، صفحات ۱۲۰-۱۰۷.
۳. اوپرای، آمار پیت سینگ. ۱۳۷۰. مهاجرت، شهرنشینی و توسعه، ترجمه دکتر فرهنگ ارشاد، موسسه کار و تأمین اجتماعی، تهران.
۴. حمایت خواه، مصطفی. ۱۳۸۸. نقش شبکه‌های مهاجران روستایی ساکن در کلانشهرها و نقش آنها در توسعه روستاهای مبدا، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
۵. حیدری، جمال. ۱۳۷۸. پیامدهای فضایی مکانی مهاجرت‌های روستایی بخش عقدا شهرستان اردکان، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، گروه جغرافیا، دانشکده شهید بهشتی.
۶. رضوانی، محمدرضا، اکبریان، سعید، رونیزی و رجایی، سیدعباس. ۱۳۸۷. نقش وجوه ارسالی و سرمایه‌گذاری

ارتباط با مبدا: ارتباط با روستا در مهاجران مورد مطالعه به واسطه مراجعات آنها مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که ارتباط آنها با مقصد در روابط این مهاجران و انسجام شبکه‌های اجتماعی آنان در شهر تأثیر گذار است زیرا مهاجرانی که ارتباط خود را با مبدا قطع نمی‌کنند سبب گسترش مهاجرت از یک طرف می‌شوند و نیز تعاملات اجتماعی بیشتر با سایر مهاجرانی که به مبدا برمی‌گردند پیدا می‌کنند.

ازدواج در داخل شبکه مهاجرت سبب می‌گردد تا از یکسو ارتباطات بین مهاجران در مقصد محکم‌تر شده و از سوی دیگر ازدواج با ساکنان روستا سبب ادامه روند مهاجرت از روستا به شهر می‌گردد. در مواقعی که مهاجرت به طور چشمگیر کاهش می‌یابد، ازدواج یکی از مهمترین عوامل تشدید مهاجرت به شمار می‌آید. همان طور که در بحث مربوط به ازدواج نیز مشاهده شد در بین مهاجران مورد مطالعه نیز این امر از عوامل اصلی ارتباط با سایر مهاجران و مبدا به شمار می‌آید.

این مجموعه از عوامل در نهایت سبب شده است تا آنها در تهران به صورت انحصاری فعالیتی را در قبضه خود نگه داشته و این امکان را فراهم کنند تا مهاجران تازه وارد از روستا محلی جهت کار داشته باشند و از طرفی این اطمینان را داشته باشند که هنگام ورود می‌توانند از کمک سایر مهاجران در تأمین مسکن، سازگاری با محیط برخوردار باشند. بنابراین آنچه سبب یکپارچگی چه در فعالیت و چه در ارتباطات شده است، همین رفتارشان بوده است زیرا این تشابه فعالیت‌ها در مقصد آنها را تا آنجا که ممکن بوده نزدیک هم قرار داده و روابط روزانه کاری سبب شده آنها روابط خود را در مرکز قطع نکنند.

به‌طورکل می‌توان گفت شبکه‌های مهاجرت فرآیند مهاجرت از مبدا به مقصد را تقویت می‌کند. به صورتی که حتی با از بین رفتن دلیل اصلی مهاجرت (مشکلات اقتصادی)، به واسطه عوامل دیگری مانند ازدواج و گسترده شدن شبکه‌های خویشاوندی فرآیند مهاجرت ادامه می‌یابد. از این رو این مورد را می‌توان از آثار منفی این شبکه‌های مهاجرت دانست. اما از

19. De Jone, Gordon, Andrea G. Johnson, and Kerry, Richter. 1996. Determinations of Migration Values and Expectations in Rural Thailand. *Asian and Pacific Migration Journal*, 5(4): 319-416.
20. Fukuyama, F. 1995. *Trust: Social Virtues and the Creation of Prosperity*, NY: Free Press.
21. Fuller Theodore D., Peerasit Kamuansipa, and Paul light foot. 1990. Urban Ties of Rural Thais, *International Migration Review*, 24(3): 534-562.
22. Garip, Filiz. 2007. *From Migrant Social Capital to Community Development: A Relational Account of Migration, Remittances and Inequality*, These for degree of Doctor of Philosophy, Department of Sociology Princeton University.
23. Gilbert and Gugler. 1982. *Cities poverty and Development: Urbanization in The Third World*, Oxford university press.
24. Goldstein, I.L. 1992. *Training in Organizations*, Wadsworth, Inc., Belmont, CA. *Industrial Relations*, Vol. 24, and pp. 47-54.
25. Gust, A.M., and Stamm, K.R. 1993. Paths of community Integration. *Sociological Quarterly* 34(4): 581-596.
26. Hagan, Jacqueline, Eschbach, Karl. and Rodriguez, Nestor. 2008. U.S. Deportation Policy, Family Separation, and Circular Migration. "*International Migration Review*, 42(1): 64-88.
27. Hofferth, Sandra and Iceland, Johan. 1998. Social capital, Rationality & Society, 11(1):79-102
28. Lee, Seong Woo and c. Roseman. 1997. *Individual and Community – Level Factors of Out-Migration in the Philippines* Boulder and London: Westview Press.
29. Massey, Douglas S. et al. 1993. Theories of international Migration: A Review and Appraisal, *Population Development Review*, 19(3): 431-466.
30. Massey, Douglas S. Rafael Alarcon, Jorge Durand, and Hector Gonzales. 1987. *Return to Actlan: The Social Process If international Migration from western Mexico* University of California press.
31. Massey Douglas S. And Kristian, E. Espinosa. 1997. What's Driving Mexico – U.s. Migration? A Theoretical, Empirical, and Policy Analysis, *American Journal of Sociology* 102(4): 939-999.
32. Massey, Douglas S. Joaquin E. Espinosa. 1997. What's Driving Mexico-U.S. Migration? A theoretical, Empirical, and
- مهاجران در توسعه روستایی مورد دهستان رامشه (شهرستان اصفهان)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۶، صفحات ۱-۱۶.
۷. شارع‌پور، محمود. ۱۳۸۶. نقش شبکه‌های اجتماعی در بازتولید نابرابری آموزشی، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۹۱.
۸. شاه‌چراغ، سیده‌محبوبه. ۱۳۸۷. نقش مهاجران روستایی ساکن در شهرها در توسعه اقتصادی روستاها، مورد: دهستان دهملا، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
۹. طاهرخانی، مهدی. ۱۳۷۹. تحلیلی بر عوامل موثر در مهاجرت‌های روستا-شهری؛ فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال شانزدهم، شماره ۳، شماره پیاپی ۶۲. صفحات: ۸۱-۶۱.
۱۰. قاسمی، آذر. ۱۳۸۸. ارزیابی نقش شبکه‌های مهاجرت در توسعه روستایی، مورد داریان و کافی‌الملک، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
۱۱. مستوفی‌الممالکی، رضا. ۱۳۷۶. تحلیل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی موثر در پیدایش و روند مهاجرت‌های روستایی به نقاط شهری کشور از سال ۱۳۴۰ تاکنون و عواقب آن، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال دوازدهم، شماره ۱، صفحات ۹۰-۶۸.
۱۲. نوریان، محمد (۱۳۸۰). نقش مهاجرت‌های روستایی بر رشد فیزیکی شهر کوه‌دشت (بعد از انقلاب)، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، گروه جغرافیا، دانشکده شهید بهشتی.
13. Boisjoly, J. and Greg J. Duncan. 1995. Access to Social capital, *Journal of Family Issues* 16(5): 609-632.
14. Bourdieu, Pierre. 1986. The form of Social Capital, pp. 241-258 in *Handbook of Theory and Research for The Sociology of education*. Edited by J. Richardson. New York: Greenwood press.
15. Chapman, M. and Masell R. Prothero. 1985. Migration with Endogenous Moving Costs, *American Economic Review* 68(4): 909-921.
16. Clark, A.V. 1986. *Human Migration* Beverly Hills, CA: Sage Publications.
17. Coleman. James. S. 1988. Social Capital in the Creation of Human Capital, *American Journal of Sociology*, 94: 95-120.
18. Curran, Sara R., and Estela Rivero-Fuentes. 2003. Engendering Migrant Networks: the Case of Mexican Migration, *Demography*, 40(2): 289-307.

35. Zahniser, Steven S. 1999. One Border, Two Transitions: Mexican Migration to the United States as a two-way Process. *American Behavioral Scientist*, 42(9): 1350-1380.
33. Palen, John. 1997. *The urban World* The McGraw-Hill Companies. Inc.
34. Putnam, Robert, D. 1993. The Prosperous Community: Social Capital and Public life, *The American Prospect*, 13: 391-402.

